

bülten

tmmob
makina mühendisleri odası

Ekim 2019, Sayı 256 Ekidir

**Sanayinin Sorunları ve
Analizleri (53)**

**Ekonomide
kırılganlık artıyor,
sanayi üretimi düşüyor,
işsizlik tırmanıyor**

Ekonomide kırılganlık artıyor, sanayi üretimi düşüyor, işsizlik tırmanıyor

Mustafa SÖNMEZ*

ÖZET

Zaten kırılgan bir halde olan ve bir yıla yakındır küçülme sürecinde olan Türkiye ekonomisi, savaş iklimi ile yeni bir türbülans yaşadı. Dolar ve Euro karşısında Türk Lirası'nın sert düşüş göstermesi ve Türkiye'nin risk katsayısının (CDS) hızla yükselmesi, bir süredir ifade edilen krizden çıkış umutlarını zayıflatmışa benziyor.

Özellikle Hazine'nin büyüyen açıklarının, savaş harcamaları ile daha da artacağı, kamu borçlanma ihtiyacının tırmanmasıyla, büyümeye ayrılabilecek kaynakların azalacağı endişesi de öne çıkıyor.

Döviz fiyatlarının yükselmesi ve risk priminin artması, Merkez Bankası'nın bir süre önce başlattığı faizleri indirme hevesine de son vermiş bulunuyor. 24 Ekim'de toplanacak Merkez Bankası Para Kurulu, savaşın estirdiği soğuk hava yüzünden yeni bir faiz indirimine gitmek yerine, faizleri artırmak zorunda kalabilir de.

Artan döviz fiyatı, ithalatı yeniden pahalandırıp düşme sürecine girdiği söylenen enflasyonu tekrar yukarı doğru kıpırdatabilecek bir etken olacak. Enflasyon konusunda döviz kuru tarafından gelebilecek olumsuzluğa, sorunları yerinde duran tarım kesiminden gelecek olan sorunlar eklenirse, çift haneli yüzde 15 dolayına ulaşacak bir enflasyon ile Türkiye boğuşmak zorunda kalabilir.

2019 Ağustos ayında imalat sanayisinde görülen düşüş, Ekim ve sonrasında da yaşanabilir.

Ağustos'ta gözlenen yüzde 3,3'lük düşüş, alt sektörler göre analiz edildiğinde, inşaatın sanayideki uzantısı olan alt dallarda gerileme öne çıkıyor. Özellikle inşaatla girdi veren alt sektörlerde üretim düşüşü dikkat çekici. İnşaatın en erken krize giren ve henüz 2018 üçüncü çeyrekte yüzde 6'ya yakın daralan alt sektör olduğu hatırladadır.

İnşaatla girdi veren seramik, çimento gibi taşa toprağa dayalı sanayilerin en sert düşüşü yaşadıkları görülmektedir. Bu alt daldaki yıllık üretim düşüşü 2019 Ağustos ayında bir yıl öncesine göre yüzde 16'yı aşmıştır. Yine inşaatla ilgili demir-çelik, sektörünü içeren ana metal sanayiinde yüzde 10 gerileme dikkat çekmektedir. Yanı sıra dayanıklı mallarda, mobilya, otomotiv, beyaz eşyada da önemli üretim gerilemeleri sürüyor.

İşsizlik ve istihdamda da bir iyileşme yaşanmıyor, tersine savaş ikliminin bu sorunu ağırlaştırmasından endişe ediliyor. Mevsim etkisinden arındırılmış olarak bakıldığında, işsizlik oranı Temmuz ayı itibarıyla yüzde 14,3 olurken, işsiz sayısı son 12 ayda 1,2 milyon dolayında arttı ve 4,7 milyona yaklaştı. Bunların iş arayan işsizler olduğu, iş aramaktan umudunu kesmişleri içermediği tekrar hatırlatılmalı.

Askeri harekâtın kamu maliyesini daha bozması da olası. Kamu borç stoku tırmanmaya devam ederken borcu çevirmede de önemli güçlükler kapıda görünüyor. 2020 yılında geri ödenecek iç borç miktarı şu anda tahminen 300 Milyar TL'ye ulaşmış durumda. 2020'de askeri harcamaların devam etmesi halinde yüzde 2 dolayında faiz dışı açık verilmesi ve oradan da 90 Milyar TL kadar bir ek finansman açığı ortaya çıkması olasıdır. Dış borç tamamen yine dış borçla yenilense de, çevrilmesi gereken iç borç bu durumda 390-400 Milyar TL'ye çıkıyor. Yani neredeyse aylık ortalama 33 Milyar TL söz konusu. Oysa toplam iç borç stoku Ağustos ayı sonunda 692 Milyar TL idi. Yani toplam iç borcun yüzde 60'ına yakın bir tutarı 2020 yılı içinde çevrilmek zorunda. Bu da Hazine'nin, bankaları piyasaya kredi açmak yerine kendisini finanse etmeye zorlaması anlamına gelecek.

Türkiye, ABD, Avrupa Birliği, hatta Orta Doğu ülkeleri, Çin ve diğer birçok ülkeden operasyon karşılığı tepkiler aldıkça, ülke imajı da hızla kötüleşeceğe benziyor. Bunun, dışardan kaynak teminini zorlaştırıp maliyetini artıracak açık. Bunlar, beraberinde yaşanmakta olan "L" biçimindeki krizin yatay çizgisini uzatıp, krizi katılaştırabilecektir. Bunu önlemenin yolu ise, "barışçı bir dış politikaya" dönüşten geçmektedir. Aksi durum, hem ekonomik hem de siyasi faturayı ağırlaştıracaktır.

* İktisatçı-Yazar, Makina Mühendisleri Odası Danışmanı

Zaten kırılgan bir halde olan ve bir yıla yakındır küçülme sürecinde olan Türkiye ekonomisi, savaş iklimi ile yeni bir türbülans yaşadı. Dolar ve Euro karşısında Türk Lirası'nın sert düşüş göstermesi, Türkiye'nin risk katsayısının (CDS) hızla yükselmesi, bir süredir filizlenen krizden çıkış umutlarını zayıflatmışa benziyor.

Mevcut durumun ekonomide yeni belirsizliklere yol açmaya başladığı, tüketim, yatırım niyetlerini yeniden rafa kaldırdığı gözleniyor. Bu durumun büyüme eğilimlerini de zayıflatacağı, duyulan endişeler arasında. Özellikle Hazine'nin büyüyen açıklarının, savaş harcamaları ile daha da artacağı, kamu borçlanma ihtiyacının tırmanmasıyla, büyümeye ayrılabilir kaynakların azalacağı endişesi de öne çıkıyor.

Yaptırımlar

Askeri harekât, Türkiye'nin en büyük ticari partneri Avrupa Birliği'nden sert tepki gördü. Bu tepkilerin ekonomiye de yansımaları olacak. Avrupa Birliği ile dış ticaretin, borçlanmanın, yatırımları

geri çekme ve karşılıklı restleşmenin olumsuz etkilerinden endişe duyuluyor.

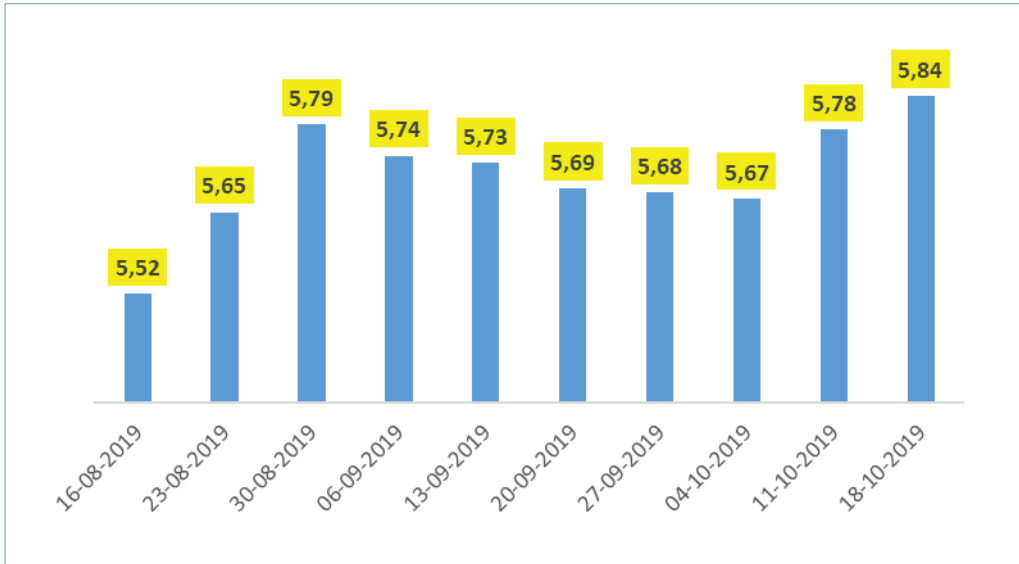
Askeri harekât ile ilgili koordinasyon dışı tasarruflar olduğunu ileri süren ABD'nin, Türkiye'ye uygulayacağını ilettiği yaptırımların da ekonomiye ağır yükler getirmesi muhtemeldir.

Örneğin Trump açıklamaları arasında ticaret konusunda bazı düzenlemelerin hemen yürürlüğe gireceğini ifade etti.

Yaptırımların başka içerikler alıp almayacağını ve somutlandığında ekonomiyi nasıl etkileyeceğini görmek için biraz zamana ihtiyaç var. Ancak, içeride olmasa da dışarda Türkiye'nin imajını olumsuz etkilediği ve açıklandığı gün risk primini (CDS) 403'e yükselttiği kaydedilmeli.

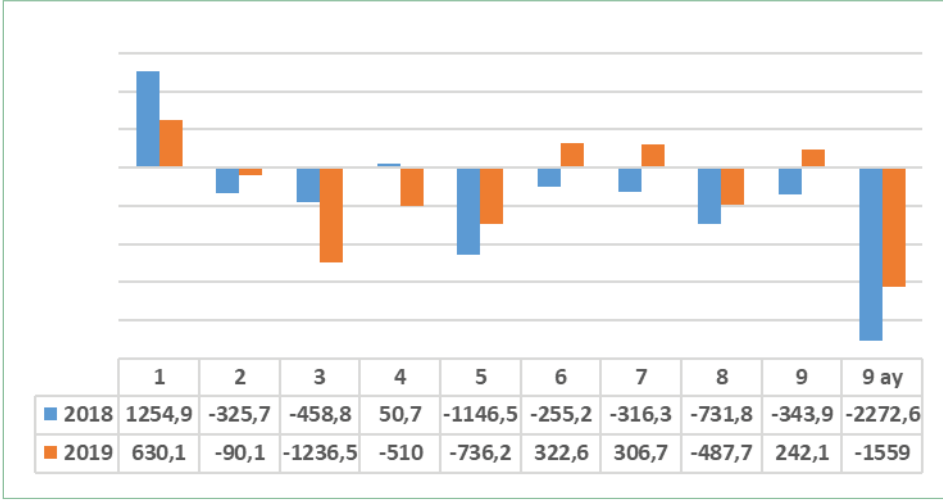
Dövizde tırmanış

Askeri harekâtın başlayacağı haberleriyle birlikte, yukarı doğru seyreden Amerikan doları (USD), Türk Lirası (TL) karşısında değerlenmesini sürdürdü. Artan belirsizlik ile birlikte güvenli liman

Grafik 1. Dolar/TL: Haftalık Ortamalar

Kaynak: TCMB veri tabanı

Grafik 2. Borsaya Yabancı Yatırım: Aylık 2018-2019 ve Toplam, Milyon \$

Kaynak: TCMB veri tabanı

arayışı, birikim sahiplerini yeniden dövize yönlendirdi. Merkez Bankası'nın kamu bankaları üstünden yaptığı hamlelerle 5.60 TL dolayında tutulmaya çalışılan dolar fiyatı, kısa sürede 5.70 TL basamağına, oradan 5.80-5.90 TL aralığına yerleşmeye başladı. ABD yaptırımları haberini takiben, döviz fiyatında bir gevşeme yerine, yukarı doğru yöneliş daha muhtemel görünüyor.

Dövizde tırmanışı tersine çevirecek rüzgar, borsaya yabancı yatırımcıların gelişi olabilirdi ama borsaya uzun zamandır yabancıların gelmediği, tersine çıkış yaptıkları görülüyor. Merkez Bankası verilerine göre, yabancıların hisse senedi ve devlet iç borçlanma senetlerine (DİBS) yaptıkları ya-

tırımların aylık toplamaları iki yıldır düşüş halinde. 2018'in ilk 9 ayında yabancıların çıkışları 2,7 milyar doları bulurken, bu eğilim 2019'da da azalmasına rağmen pek değişmedi. 2019'un Ocak-Eylül yani ilk 9 ayında yabancılar stoklarından yurtdışına 1,6 milyar dolar daha çıkardılar.

Yabancılar kriz konjonktüründe zaman zaman çok düşen hisseleri almaya ya da faiz değişikliklerinden dolayı devlet kağıtlarına yatırım yapsalar da bunlar, toplamda önemli bir sermaye girişi, dolayısıyla döviz rahatlaması yaratmıyor. Askeri operasyon sonrasında da girişlerin artması pek mümkün olacağı benzemiyor.

Küçülme ile gelen cari fazla

Ekonomik küçülme, düşük üretim ve düşük yatırım demek. Bu da daha az ithalata ihtiyaç duyulması, dış ticaret açığının daralması anlamına geliyor. Bunun sonucu, ilk 8 ayda, yani Ocak-Ağustos arasında dış ticaret açığı 2018'in ilk 8 ayına göre 27 milyar dolar dolayında azaldı. Dış ticaret açığının azalması, hatta artan döviz kurunun etkisi ile ihracat ve turizmde kıpırdanma ile birlikte hizmetlerden sağlanan döviz 4 milyar dolar artınca ekonomi, cari fazla verdi ve ilk 8 ayın cari fazlası 1 milyar dolar oldu.

Tablo 1. Cari Denge; 2018-2019, 8 ay, Milyon \$

	2018 Ocak-Ağustos	2019 Ocak-Ağustos
CARİ İŞLEMLER HESABI	-31.116	1.012
DIŞ TİCARET DENGESİ	-40.273	-12.235
HİZMETLER DENGESİ	16.360	20.550
FİNANS HESABI	-12.971	3.634
Doğrudan Yatırımlar	-4.776	-4.566
Gayrimenkul (Net)	3.233	3.211
Portföy Yatırımları	2.711	-338
Diğer Yatırımlar	2.504	4.318
Rezerv Varlıklar	-13.410	4.220
NET HATA VE NOKSAN	18.083	2.593

Kaynak: TCMB

2019 un ilk 9 ayında, ekonomideki küçülmeden dolayı dışarıdan borçlanma da yavaşladı ve sermaye girişi düştü. Sekiz ayda doğrudan yabancı sermaye girişi, 2018'in aynı dönemininkine yaklaştı. Ancak 4,5 milyar dolayındaki girişlerin 3,2 milyar dolarının gayrimenkul satışlarından olması, doğrudan yabancı sermaye girişi çok düşük olduğunu bir kez daha gösterdi. İlk 8 ayda borsaya gelen portföy yatırımları 338 milyon dolarda kaldı. 2018'in aynı döneminde portföyden giriş değil, 2,7 milyar dolarlık çıkış olmuştu.

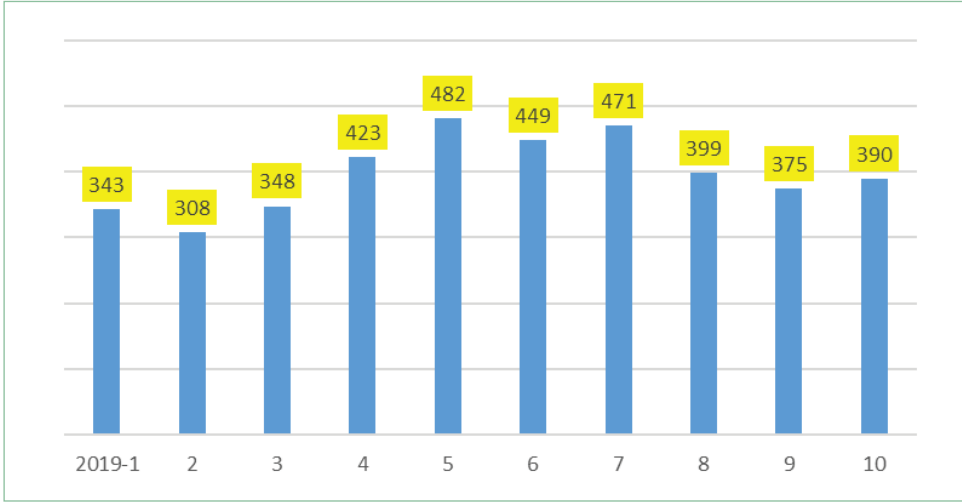
Bankalar ve şirketler, yeni dış borç almak yerine borç ödüyorlar. Bu da dış borçta 2019'un ilk ayında 4,3 milyar dolar azalış getirdi. 2018'in aynı döneminde de 2,5 milyar dolar borç ödenmişti. Sonuçta ilk 8 ayda yaklaşık 500 milyon dolarlık sermaye girişi oldu. Kaynağı belirsiz girişler ise 2,6 milyar doları bulunca, rezervlerde 8 ayda 4,2 milyar dolarlık bir artış gerçekleşti. 2018'in aynı döneminde 13,4 milyar dolar rezerv, 31 milyar dolarlık cari açığı finanse etmek için kullanılmış, buna 18 milyar dolar da kaynağı belirsiz dövizin katkısı olmuştu.

Risklerde Artış

Savaş rüzgarlarının esmesi ile birlikte Türkiye'nin risk primi (CDS) de hızla arttı. 1 Ekim'de 350'ye kadar inmiş olan risk primi, 10 Ekim'de 400'e yaklaştı.

Türkiye'nin risk primi, yukarı yönlü değişmektedir. 15 Ekim'de 403'ü görmüştür.

CDS yönünden Türkiye'nin kendisine benzer yükselen ülkelere oldukça ayrıştığını, en yakınındaki G. Afrika'nın risk priminin bir kat üstünde olduğunu hatırlatmak yerinde olur. Bu kadar yüksek risk primine sahip olmak demek, daha yüksek maliyetle ancak borçlanabilmek anlamı taşıyor. Örneğin bu ülkelerde politika faizi yüzde 5-6 dolayında iken Türkiye'de yüzde 16,5'i bulmaktadır. Bunda

Grafik 3. Türkiye'nin Risk Primi (Aylık Ortalamalar)

Kaynak: Reuters

Tablo 2. Türkiye, Benzer Ülkelerden Ayrışıyor

	Politika faizi %	Enflasyon %	CDS (5 yıllık)
Hindistan	5,2	3,2	74
Brezilya	5,5	2,9	134
Rusya	7,0	4,0	83
Meksika	7,8	3,0	106
Endonezya	5,3	3,4	87
Güney Afrika	6,5	4,3	189
Ortalama	6,2	3,5	112
Türkiye	16,5	9,3	387

*Türkiye CDS'i 6 ay için 142 bps, 1 yıllık 201 bps, 2 yıllık 281 bps, 3 yıllık 329 bps, 4 yıllık 361 bps seviyesindedir.

Kaynak: Para ve Finans @VeFinans

enflasyon farkı da etkili olmaktadır. Türkiye'de Eylül ayında TÜFE yüzde 9,3 olarak belirlenirken emsal ülkelerde yüzde 3-3 bandındaydı.

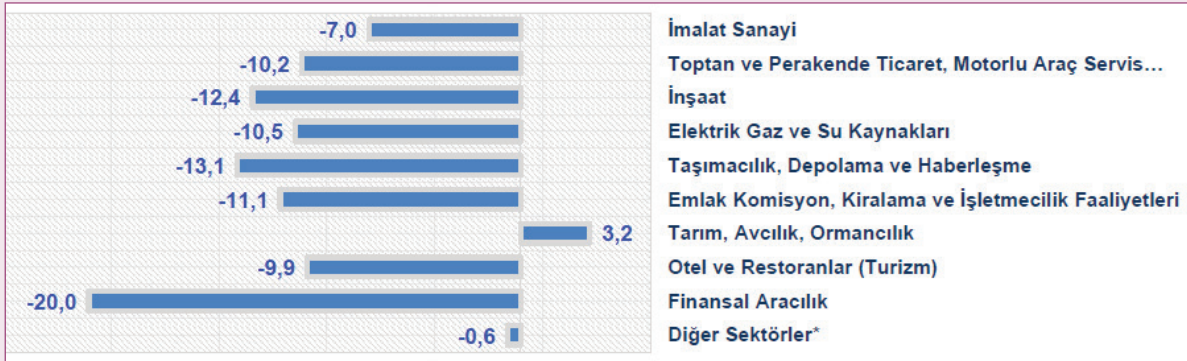
Döviz fiyatlarının yükselmesi ve risk priminin artması, Merkez Bankası'nın bir süre önce başlattığı faizleri indirme hevesine de son vermiş bulunuyor.

24 Ekim'de toplanacak Merkez Bankası Para Kurulu, esen soğuk hava yüzünden yeni bir faiz indirimine gitmek yerine, faizleri artırmak zorunda kalabilir de. Çünkü özellikle devlet kağıtlarına yabancı yatırımcı çekilmek isteniyorsa, faizleri artırmak gerekecek.

T. Bankalar Birliği Risk Raporu Özeti (Ağustos, 2019)

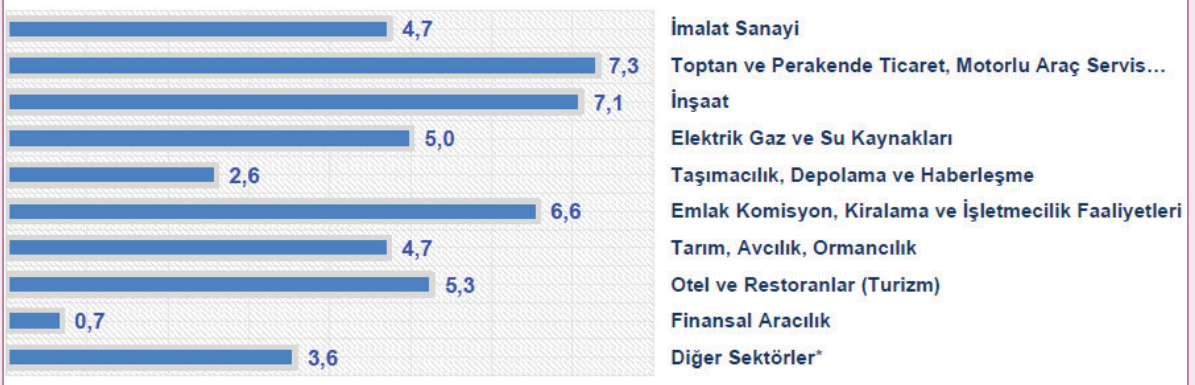
Ağustos ayı itibarıyla kredi hacmi 2,6 trilyon TL oldu. Türkiye Bankalar Birliği Risk Merkezi üyesi kuruluşlar tarafından kullanılan nakdi krediler Ağustos 2019 itibarıyla bir önceki aya göre yüzde 2 artarak 2.677 milyar TL gerçekleşti. Nakdi krediler bir önceki yılın aynı ayına göre ise yüzde 8 azaldı. Kredilerde yıllık bazda görülen gerilemede, 2018 yılı Ağustos ayında TL'de görülen değer kaybının neden olduğu baz etkisi önemli rol oynamıştır.

Kredi hacmi azalmada imalat sanayisinde daralma yüzde 7 olurken gerileyen inşaat azalma yüzde 12,4'ü bulmuş, emlak sektöründe de yüzde 11'i geçmiştir. Kredi kullanımında gerileme, ticaret, inşaat sektörlerinde yüzde 10'u aşmıştır.

Grafik 4. Son 12 Ay Nakdi Krediler Büyüme Oranları (%)

- Nakdi kredilerin 2.581 milyar TL'si bankalar, 50 milyar TL'si finansal kiralama şirketleri, 24 milyar TL'si finansman şirketleri ve 23 milyar TL'si faktoring şirketleri tarafından kullanıldı.
- Tasfiye olunacak alacaklar 2019 yılı Ağustos ayı itibarıyla 143 milyar TL oldu. Tasfiye olunacak alacakların 133 milyar TL'si bankalara; 5 milyar TL'si finansal kiralama şirketlerine, 2,5 milyar TL'si finansman şirketlerine ve 2,5 milyar TL'si de faktoring şirketlerine aittir.
- Sektörel olarak bakıldığında tasfiye olacak alacaklarda, bataklık, inşaat, emlak, ticaret ve enerjide en yüksek oranlardadır.
- Ticari krediler 2,1 trilyon TL oldu. Tüzel ve gerçek kişi ticari müşterilere kullanılan ticari krediler Ağustos 2019 itibarıyla bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 9 gerileyerek 2.117

Grafik 5. Tasfiye Olunacak Alacaklar / Krediler (%)

milyar TL oldu. 2018 yılı Ağustos ayında TL'de görülen sert değer kaybı ticari kredilerdeki düşüşte etkili olmuştur.

- Krediler içinde imalat sanayii yüzde 27 ile en yüksek paya sahiptir. Payı yüzde 10 ve üzerinde olan diğer ana sektörler, toptan ve perakende ticaret, inşaat ve enerjidir. Ağustos 2019 itibarıyla tasfiye olunacak alacak oranı en yüksek olan sektör; yüzde 7,3 ile toptan ve perakende ticaret sektörü oldu. Bu sektörü yüzde 7,1 ile inşaat sektörü takip etti
- Bireysel krediler 560 milyar TL oldu Bankalar ve banka dışı finansal kuruluşlar tarafından gerçek kişilere kullanılan bireysel krediler Ağustos 2019 itibarıyla bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 1,6 azalarak 559 milyar TL oldu.
- Bireysel kredilerin yüzde 40'ını ihtiyaç kredileri, yüzde 34'ünü konut kredileri, yüzde 21'ini kredi kartları ve yüzde 5'ini taşıt kredileri oluşturdu. Bireysel kredilerde tahsili gecikmiş alacak oranı bir önceki yılın aynı ayına göre 0,8 puan artarak yüzde 4,3 seviyesinde gerçekleşti. Bireysel kredi müşterilerinin sayısı 31,3 milyon oldu Bireysel nitelikli ürünü olan kişi sayısı (takipteki krediler hariç) son bir yılda 600 bin artarak 31,3 milyon kişi olurken, ortalama kredi bakiyesi ise 17,9 bin TL düzeyinde gerçekleşti.
- 30 bin kişi ilk defa konut kredisi kullandı. Ağustos ayında 109 bin kişi ilk defa ihtiyaç kredisi, 92 bin kişi ilk defa kredi kartı kullanırken, kredili mevduat hesabı kullanan kişi sayısı 68 bin oldu. 30 bin kişi ise ilk defa konut kredisi kullandı.
- İstanbul, en yüksek bireysel kredi bakiyesi olan il Ağustos 2019 dönemi itibarıyla İstanbul'da 182 milyar TL, Ankara'da 54 milyar TL ve İzmir'de 37 milyar TL tutarında bireysel kredi bulunuyor. Hakkari, yüzde 20 ile son 12 ayda bireysel kredi bakiyesi en çok artan il oldu. Kişi başına ortalama bireysel kredi (kredi kartı dahil) toplam bakiyesi en yüksek iller ise sırasıyla, Ankara, İzmir, Van oldu.

Yeniden durgunluk

Artan döviz fiyatı, ithalatı yeniden pahalandırıp düşme sürecine girdiği iddia edilen enflasyonu tekrar yukarı doğru kıpırdatacak bir etken olacaktır.

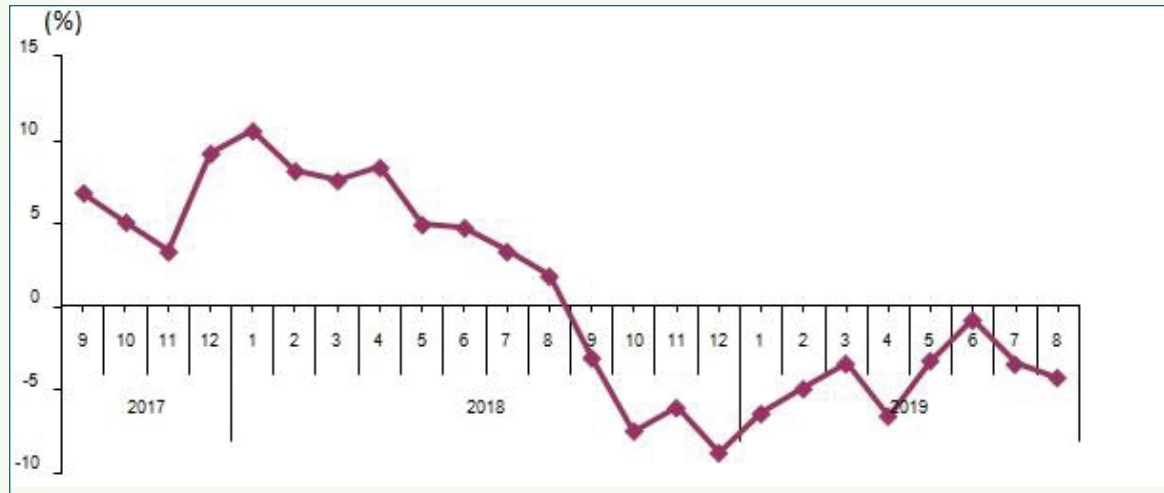
Eylül itibariyle, baz etkisiyle, (geçen yılın Eylül ayının enflasyonunun yüzde 6,5 gibi çok yüksek olması nedeniyle) yüzde 9,3 ile tek haneye gerilemiş görünen yıllık enflasyon, yine baz etkisiyle, Ekim ayında da tek haneli olarak görünecek gibi. Buna karşılık Kasım ayından itibaren baz etkisinin azalması ile yeniden iki haneli enflasyon görülmesi ve 2019 Aralık ayında tüketici enflasyonunun yüzde 12'ye çıkması olası. Bu da Yeni Ekonomik Program'da (YEP) öngörülen orandır. Ancak döviz kurundaki yeni tırmanış, bu oranın 1-2 puan daha artmasına yol açabilir.. Çünkü hızlanan döviz fiyatı ile yapılan ithalat, ürün maliyetlerini yükseltince, yeniden sanayici fiyatlarında (Y-ÜFE) artışları, bu artışların da tüketici fiyatlarına yansımalarını

gündeme getirebilir. Bunların yanında, iktidarın başta elektrik ve doğalgaz olmak üzere, kamusal mal ve hizmetlere yaptığı zamlar da hedeflenen enflasyonu yukarı çekecek boyutlardadır.

Enflasyon konusunda döviz kuru tarafından gelebilecek olumsuzluğa, hali hazırda önemli sorunları bulunan tarım kesiminden gelecek olanlar eklenirse, Türkiye çift haneli yüzde 15 dolayına ulaşacak bir enflasyon ile boğuşmak zorunda kalabilir. Bu yapışkan enflasyona, büyüme patikasına geçemeyen GSYH'nin eşlik etmesi de muhtemeldir. Nitekim, Temmuz-Eylül dönemini kapsayan 3. Çeyrek ile ilgili sanayi verileri, üçüncü çeyrekte de küçülme yaşanabileceğini işaret ediyor. Tüketim ve yatırımlarda bir hareketlenme görülmez iken, devlet harcamalarında da daralma yönünde bir tercih var artık. Üretim optiğinden bakıldığında ise sanayi üretimi, en son gelen Ağustos verilerinden de görüleceği üzere diplerde dalgalanıyor ve bir türlü yukarı yönlü gelişme gösteremiyor.

İç tüketim yerde, dalgalanıyor

Büyümeye rüzgar olabilecek iç tüketim, hanehalkı harcamaları artmıyor, azalıyor. TÜİK'in perakende satışlarla ilgili Ağustos verileri bunu teyit etti.

Grafik 6. Takvim Etkilerinden Arındırılmış Perakende Satış Hacmi Yıllık Değişim Oranı, Ağustos 2019 [2015=100]

İç talep eğrisi diye de okunabilecek perakende satış endeksi, bu krizin "L" türü bir kriz olduğunu da gösteriyor. Önceki krizlerde "V" şeklini andıran kriz eğrisi, 2019 krizinde dibe inmiş ama dipten çıkamayan ve yatay dalgalanan bir seyir gösteriyor.

Takvim etkilerinden arındırılmış sabit fiyatlarla perakende satış hacmi 2019 yılı Ağustos ayında bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 4,3 azaldı. Aynı ayda gıda, içecek ve tütün satışları yüzde 5, gıda dışı satışlar (otomotiv yakıtı hariç) yüzde 5,8 azalırken, otomotiv yakıtı satışları yüzde 0,4 arttı.

Mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış sabit fiyatlarla perakende satış hacmi 2019 yılı Ağustos ayında bir önceki aya göre yüzde 0,3 arttı. Aynı ayda gıda dışı satışlar (otomotiv yakıtı hariç) yüzde 0,4, otomotiv yakıtı satışları yüzde 2,4 artarken, gıda, içecek ve tütün satışları yüzde 1,5 azaldı.

Mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış cari fiyatlarla perakende ciro 2019 yılı Ağustos ayında bir önceki aya göre yüzde 0,1 azaldı. Aynı ayda gıda dışı satışlar (otomotiv yakıtı hariç) yüzde 0,2, otomotiv yakıtı satışları yüzde 1,1 azalırken, gıda, içecek ve tütün satışları yüzde 0,7 arttı.

Sanayide yine düşüş

Sanayi üretimi Ağustos'ta bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 3,6 azaldı. Sanayinin alt sektörleri (2015=100 referans yılı) incelendiğinde, 2019 yılı Ağustos ayında madencilik ve taşocakçılığı sektörü endeksi bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 6, imalat sanayi sektörü endeksi yüzde 3,3 ve elektrik, gaz, üretimi ve dağıtım sektörü endeksi yüzde 0,4 azaldı.

Sanayi üretimi, Ağustos ayında bir önceki ay olan Temmuz'a göre incelendiğinde de yüzde 2,8 geriledi. 2019 Ağustos ayında madencilik ve taş ocakçılığı sektörü endeksi bir önceki aya göre yüzde 9,2 ve imalat sanayi sektörü endeksi yüzde 2,7 azalırken elektrik, gaz, üretimi ve dağıtım sektörü endeksi yüzde 0,9 arttı.

Sanayi üretimi endeksi (SÜE) Ağustos verileri mercek altına alındığında, madencilik ve taş ocak-

Grafik 7. Takvim Etkilerinden Arındırılmış Yıllık Değişim Oranları, Ağustos 2019 [2015=100]

Kaynak: TÜİK

Tablo 3. Sanayi Üretim Endeksi ve Değişim Oranları, Ağustos 2019

Sektörler ve ana sanayi grupları	Arındırılmamış	Takvim etkisinden arındırılmış	Yıllık değişim (%)	Mevsim ve takvim etkisinden arındırılmış	Aylık değişim (%)
	Endeks	Endeks		Endeks	
Toplam sanayi	99,3	109,5	-3,6	111,6	-2,8
Madencilik ve taşocaklığı	110,1	117,9	-6,0	112,1	-9,2
İmalat sanayi	96,8	107,5	-3,3	111,1	-2,7
Elektrik, gaz, buhar	127,1	132,8	-0,4	118,3	0,9
Ara mali	94,3	104,9	-6,5	106,0	-2,9
Dayanıklı tüketim mali	90,5	100,1	-9,0	98,6	-1,9
Dayanısız tüketim mali	103,1	114,3	0,9	116,3	-2,5
Enerji	131,6	136,9	3,6	124,1	1,2
Sermaye mali	91,8	102,4	-5,0	115,1	-5,2
Düşük teknoloji	99,8	110,8	-2,1	111,8	-1,9
Orta düşük teknoloji	93,8	103,7	-7,6	104,0	-2,1
Orta yüksek teknoloji	87,9	97,9	-3,6	109,7	-3,9
Yüksek teknoloji	134,8	152,7	16,1	165,0	-8,2

lığında görülen yüzde 6 gerileme dikkat çekicidir. İmalat sanayiindeki gerilemenin ise geniş anlamda "sanayi"deki yüzde 3,6 daralmanın 0,3 puan altında, yüzde 3,3'ü bulduğu görülüyor. Özellikle dayanıklı mallarda yüzde 9, ara malları üretiminde yüzde 6,5 gerileme dikkat çekici. Yatırımlardaki gerileme, sermaye mali üretiminde de yüzde 5 gerilemeyi getirmiş durumda.

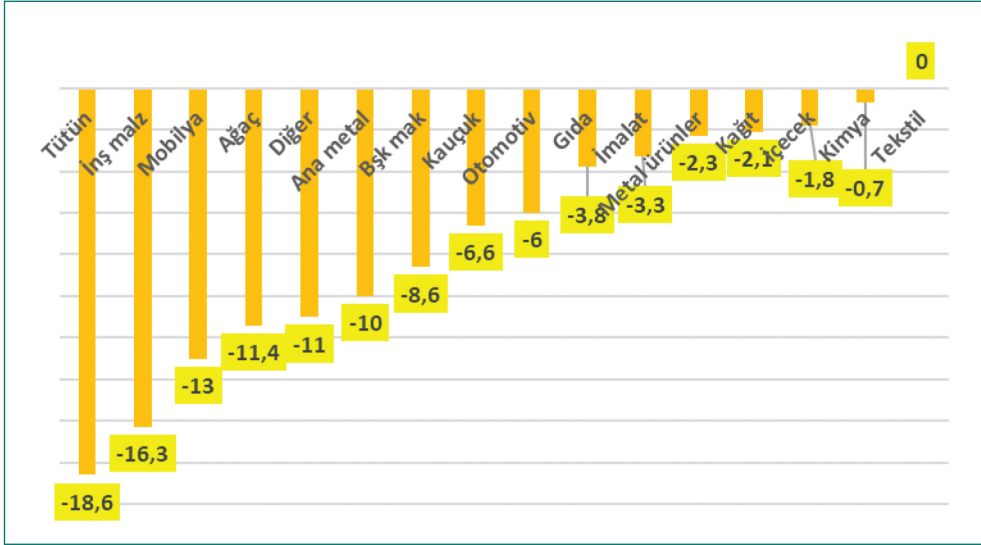
2019 Ağustos ayı imalat sanayisindeki yüzde 3,3'lük düşüş, alt sektörler göre analiz edildiğinde, inşaatın sanayideki uzantısı olan alt dallarda çöküş öne çıkıyor. Özellikle inşaatla girdi veren alt sektörlerde üretim düşüşü dikkat çekici. İnşaatın en erken krize giren ve henüz 2018 3. Çeyrekte yüzde 6'ya yakın daralanan alt sektör olduğu hatırlardadır.

İnşaatla girdi veren seramik, çimento gibi taş toprağa dayalı sanayilerin en sert düşüşü yaşadıkları görülmektedir. Bu alt daldaki yıllık üretim düşüşü 2019 Ağustos ayında bir yıl öncesine göre yüzde 16'yı aşmıştır. Yine inşaatla ilgili demir-çelik, sektörünü içeren ana metal sanayiinde yüzde

Tablo 4. İmalat Sanayisinde Yıllık Değişim

Azalanlar	
Tütün	-18,6
İnşaat malzemeleri	-16,3
Mobilya	-13
Ağaç	-11,4
Diğer	-11,1
Ana metal	-10,1
Başka yerde tanımlı makineler	-8,6
Kauçuk	-6,6
Otomotiv	-6,1
Gıda	-3,8
İmalat	-3,3
Metal ürünler	-2,3
Kağıt	-2,1
İçecek	-1,8
Kimya	-0,7
Tekstil	0
Artanlar	
Bilgisayar	46,6
Rafineri	22,5
Medya basım	14,6
Eczacılık	9,4
Giyim	5,2
Elektrikli teçhizat	1,8
Deri	1,3

Kaynak: TÜİK veri tabanı

Grafik 8. İmalat Sanayii Dallarında Yıllık Düşüş (Ağustos 2019)

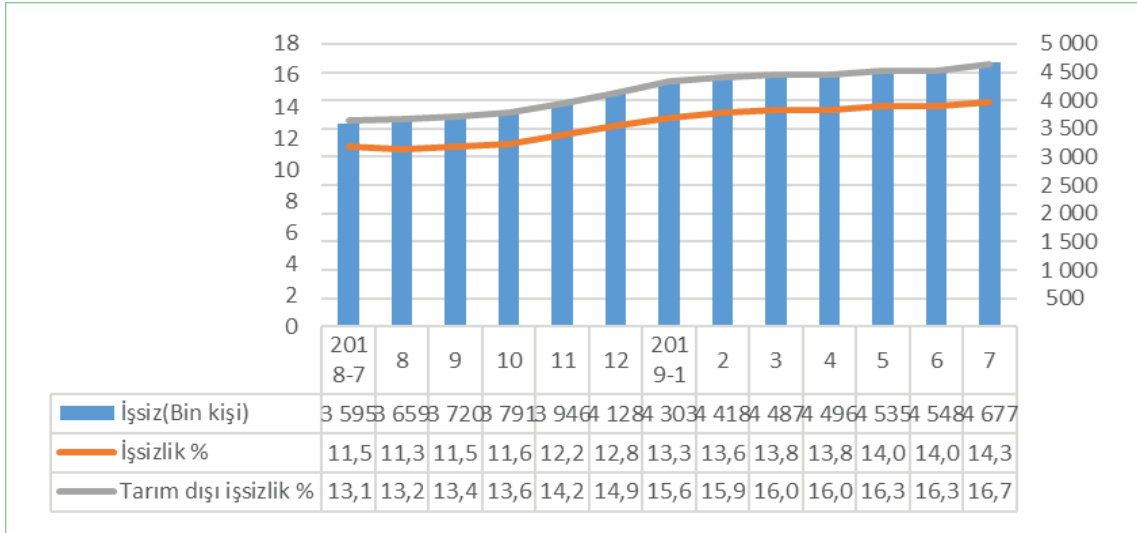
10 gerileme dikkat çekmektedir. Yanı sıra dayanıklı mallarda, mobilya, otomotiv, beyaz eşyada da önemli üretim gerilemeleri sürüyor.

İşsizlik tırmanışta

İç tüketimdeki daralma ve yatırımlardaki sert düşüş işsizliği tırmandırıyor ve en çok iş bekleyen

kitleleri ilgilendiriyor. Her tür nitelikli ve nitelsiz atıl işgücü ekonomide toparlanma beklerken, bu bekleyişin savaş iklimi ile birlikte uzun bir süre alacağı söylenebilir.

Üretim ve yatırımlardaki, özellikle inşaattaki toparlanamama ile birlikte 2018'deki istihdam düzeyi hızla azaldı. Mevsim etkilerinden arındırıl-

Grafik 9. İşsizlik ve İşsizlik Oranı (Mevsimsellikten Arınmış Veriler, Bin Kişi, %)

Kaynak: TÜİK veri tabanı

mamış işsizlik Temmuz ayında yüzde 13,9'a, işsiz sayısı da yaklaşık 4,3 milyona çıktı. Tarım, turizm gibi mevsimle ilgili istihdamın artması beklenirken, sadece Haziran-Temmuz döneminde işsizlerin sayısı 129 bin arttı.

Öte yandan, mevsim etkisinden arındırılmış olarak bakıldığında, işsizlik oranı Temmuz ayı itibarıyla yüzde 14,3 olurken, işsiz sayısı son 12 ayda 1,2 milyon dolayında arttı ve 4,7 milyona yaklaştı. Bunların iş arayan işsizler olduğu, iş aramaktan umudunu kesmişleri içermediği tekrar hatırlatmalı.

Temmuz itibarıyla, son bir yılda 1 milyon 82 bin artan işsizlerin 728 bini işini kaybedenlerden oluştu. Yaklaşık 354 bin kişi de işgücüne yeni katılmış ama iş bulamamış işsizler oldu. Özellikle okullarından mezun olup iş piyasasına adım atan eğitimli işsizler, yakın gelecekte işsiz sayısını daha da artıracak gibi. Eğitim kurumları, potansiyel işsizlerin bekleme odaları gibi.

Son bir yılda işini kaybeden 728 bin kişinin 447 bininin inşaat sektöründen olduğu görülüyor. Krize

en erken giren ve toparlanamayan sektör inşaatı sert bir iş kaybı var. Sanayi ise son 12 ayda 103 bin iş kaybına uğradı. Tarımdan iş kaybına uğrayanlar ise, yaz aylarına rağmen, 133 bini buldu. Hizmet sektörü bile 45 bin işsiz üretti.

İşsizlik kadınlar arasında daha hızlı artmaktadır. Temmuz 2019 döneminde kadınların tarım dışı işsizlik oranı Haziran 2019'a kıyasla yüzde 0,2 puan artarak yüzde 20,9 seviyesine yükselmiştir. Erkeklerin işsizlik oranı ise yüzde 0,4 puan artarak yüzde 14,8'e ulaşmıştır. Tarım dışı işsizlik oranlarındaki toplumsal cinsiyet farkı 6,1 yüzde puandır.

Bu dönemde kadın ve erkek işgücünde artışlar gözlemlenirken erkek istihdamındaki kayıplar, özellikle inşaat sektöründeki kayıplarla ilgili olarak, devam etmiştir. Kadın istihdamı Temmuz 2019 döneminde 5 bin azalırken, erkek istihdamındaki 11 dönemlik toplam kayıp 676 bine ulaşmıştır. Son bir yılda kadın istihdamı 29 bin artmıştır. Son bir yılda erkek işgücü 139 bin artarken kadın işgücü 320 bin artmıştır. Yani, kadınların daha çok işgücü piyasasına çıkmayı gerektirecek bir hane duru-

Tablo 5. Toplam İstihdam ve Sektörler Temmuz (2018-2019, Bin Kişi (Mevsim Etkilerinden Arındırılmış))

	<i>Toplam</i>	<i>Tarım</i>	<i>Tarım dışı</i>	<i>Sanayi</i>	<i>İnşaat</i>	<i>Hizmetler</i>
2018-7	28 721	5 255	23 466	5 703	1 953	15 810
8	28 838	5 215	23 623	5 730	1 942	15 951
9	28 730	5 243	23 487	5 698	1 901	15 889
10	28 766	5 278	23 488	5 696	1 863	15 929
11	28 517	5 223	23 294	5 656	1 807	15 830
12	28 209	5 169	23 040	5 474	1 726	15 840
2019-1	27 978	5 147	22 831	5 392	1 677	15 761
2	28 027	5 126	22 901	5 388	1 659	15 854
3	28 095	5 124	22 971	5 482	1 605	15 884
4	28 025	5 047	22 978	5 553	1 572	15 853
5	27 890	5 027	22 863	5 546	1 529	15 788
6	27 991	5 055	22 936	5 616	1 540	15 780
7	27 993	5 122	22 871	5 600	1 506	15 765
Yıllık Fark	- 728	- 133	- 595	- 103	- 447	- 45

Kaynak: TÜİK veri tabanı

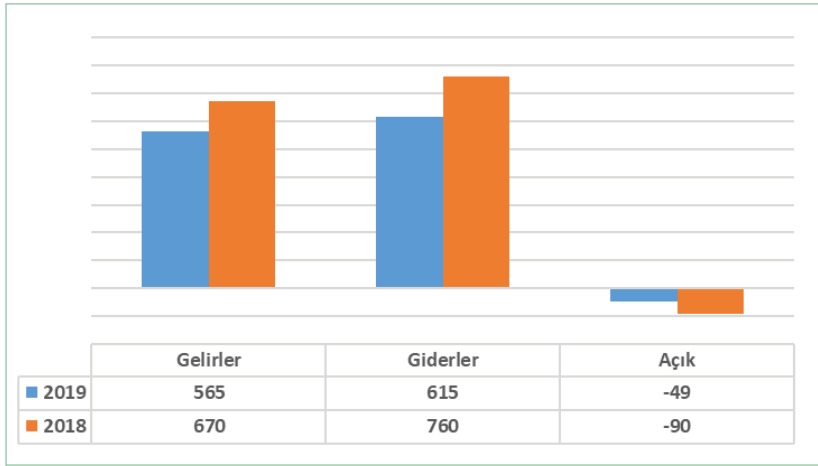
mu yaşanmaktadır. Kadınların işgücü piyasasına daha çok girmesiyle, son bir yılda işsizlik oranlarındaki toplumsal cinsiyet farklılığı, yani erkek-kadın işsizlik oranı, 7,4'ten 6,1'e gerilemiştir.

Hazine açıkları

Bütün bu olumsuzlukların yanında en çok endişe edilen bir konu da Hazine açıkları ve kamu borç-

larını çevirmede yaşanacak zor zamanlar. Yaşanmakta olan krizi daha sancısız götürme ve krizin derinleşmesini frenlemek üzere iktidarın iki yıldır sürdürdüğü genişlemeci kamu politikaları, sonuçta Hazine açıklarının tırmanışını getirdi.

Hazine ve Maliye Bakanlığı, Eylül ayı verilerine göre, 2019'un ilk dokuz aylık döneminde bütçe dengesi açığı yaklaşık 90 milyar lirayı buldu. Bu,

Grafik 10. Hazine Açığında %82 Artış (Milyar TL)

Kaynak: Hazine ve Maliye B. Veri tabanı

Tablo 6. 2018 ve 2019 9 Ay Hazine Nakit Gerçekleşmeleri (Milyon TL, Yüzde)

	2019 9 Ay	2018 9 Ay	Fark	Değ. yüzde
1. GELİRLER ⁽²⁾	667.453	560.109	107.344	19,2
2. GİDERLER	760.196	614.566	145.630	23,7
FAİZ DIŞI GİDERLER	680.836	557.366	123.469	22,2
FAİZ ÖDEMELERİ	79.360	57.200	22.161	38,7
3. FAİZ DIŞI DENGE	-13.383	2.743	-16.126	-588,0
4. ÖZELLEŞTİRME ve FON GELİRLERİ ⁽³⁾	2.992	5.002	-2.010	-40,2
5. NAKİT DENGESİ (1+4-2)	-89.751	-49.455	-40.296	81,5
6. FİNANSMAN (7+8+9+10+11)	89.751	49.455	40.296	81,5
7. BORÇLANMA (NET)	114.883	43.137	71.747	166,3
DIŞ BORÇLANMA (NET)	24.957	-5.404	30.361	-561,9
İÇ BORÇLANMA (NET)	89.926	48.541	41.385	85,3
9. TMSF'DEN AKTARIMLAR	198	123	76	61,8
10. DEVİRLİ - GARANTİLİ BORÇ GERİ DÖNÜŞLERİ	704	730	-26	-3,6
11. BANKA KULLANIMI ⁽⁶⁾ -(5+7+8+9+10)	-26.035	5.466	-31.500	-576,3
12. KUR FARKLARI ⁽⁶⁾	1.135	4.781	-3.645	-76,3
13. KASA/BANKA NET ⁽⁶⁾ (11-12)	-27.170	685	-27.855	-4067,9

Kaynak: Hazine ve Maliye B. Veri tabanı

2018'in ilk 9 ayına göre yüzde 82 gibi devasa bir artışa karşılık geliyor.

Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak'ın yakın bir zamanda açıkladığı Yeni Ekonomi Programı'nda (YEP), 2019'un 12 aylık bütçe açığı 80,6 milyar lira olarak hedeflenmişti. Yılın bitmesine daha 3 ay varken açığın 90 milyar TL'yi bulması, kamu açığındaki durumun vahametini ortaya koyuyor.

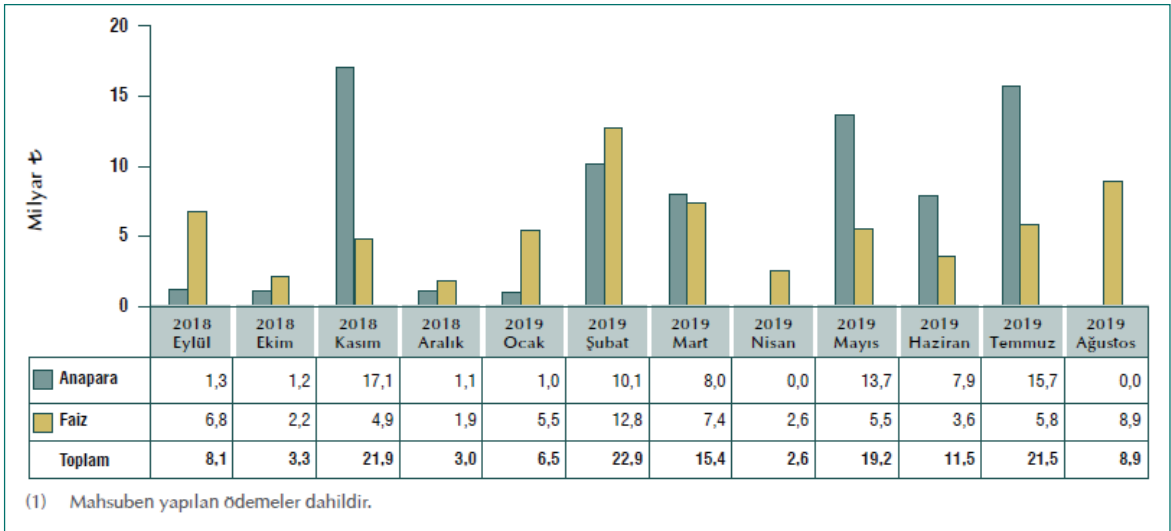
Küçülen ekonomi kamu gelirlerini, özellikle tüketimden alınan vergileri azaltırken, gelir açığı bir defalık gelirlerle kapatılmaya çalışıldı. Bedelli askerlik, imar affı gibi yollarla elde edilen gelirlerin yanında en önemli tek defalık gelir, Merkez Bankası temettülerinden ve yedek akçesinden sağlanmaya çalışıldı. Ama yine de kamu açıklarının tırmanışı yavaşlatılmadı. İlk 9 ayda gelirlerdeki artış yüzde 19'da kalırken, giderlerdeki artış yüzde 24'e yaklaştı.

Gelirlerde bir defaya mahsus gelir türünün önemli bir yer tuttuğunu hatırlatalım. Böyle olunca, önümüzdeki aylarda, daha katı olan harcamaları karşılamada gelirlerin daha da yetersiz olacağı ve açığın daha da büyüyeceğini söylemek mümkündür. Bu da daha çok borçlanma ihtiyacı demektir.

Kamu borç stoku tırmanmaya devam ederken borçları çevirmede de önemli güçlükler kapıda

görünüyor. 2020 yılında geri ödenecek iç borç miktarı şu anda tahminen 300 Milyar TL'ye ulaşmış durumda. 2020'de Suriye'nin kuzeyine operasyon harcamalarının artmasının da etkisiyle yüzde 2 dolayında faiz dışı açık verilmesi ve oradan da 90 Milyar TL kadar bir ek finansman açığının ortaya çıkması olasıdır. Dış borç tamamen yine dış borçla yenilense de, çevrilmesi gereken iç borç bu durumda 390-400 Milyar TL'ye çıkıyor. Yani neredeyse aylık ortalama 33 Milyar TL. Oysa tüm iç borç stoku Ağustos sonunda 692 Milyar TL idi. Yani tüm iç borcun yüzde 60'ına yakın bir tutarı 2020 yılı içinde çevrilmek zorunda. Bu da Hazine'nin, bankaları piyasaya kredi açmak yerine, kendisini finanse etmeye zorlaması anlamına gelecek. Üretim ve yatırım için kredi arayışındaki özel kesim, iç borcunu çevirme telaşındaki devletle kaynak çekişmesi yaşayacak ve ekonomik büyüme önünde bu çekişme ciddi bir engel oluşturacak.

Kamu açıklarını azaltmak için kamu mal ve hizmetlerine yapılan zamlara seçmen tepkisi ise büyüyor. Doğalgaz ve elektrik fiyatlarına yapılan ağır zamların ardından, köprü ve otoyol geçişlerine, tren, posta fiyatlarına yapılan zamlar tepkiye yol açtı. Bu zamları, yenilerinin ve salınacak yeni vergilerin izlemesi için çalışmalar yapıldığı da bildiriliyor.

Grafik 11. Merkezi Yönetim İç Borç Servisi¹

Kaynak: Hazine ve Maliye B.

"Sanayinin Sorunları ve Analizleri" raporlarının tüm sayılarına aşağıdaki adresten ulaşabilirsiniz.

<http://www.mmo.org.tr>

TMMOB
Makina Mühendisleri Odası
Haber Bülteni

Ekim 2019
Sayı 256 Ekidir

MMO Adına Sahibi ve
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Yunus YENER

Sayfa Tasarımı
Münevver POLAT

Yönetim Yeri
Meşrutiyet Cad. No: 19/6. Kat
06650 Kızılay / Ankara
Tel: (0 312) 425 21 41 Faks: (0 312) 417 86 21
<http://www.mmo.org.tr>
e-posta: mmo@mmo.org.tr
basin@mmo.org.tr